

فینۆمینۆلۆژیا لہ ہیگلیانیزمدا

كارل ماركس

كۆكر دنه وه وەرگيرانى: نه نوهر نه جمه دين

سەرەتا

له ساڵی ۱۸۰۷ دا، هیگڵ کتیبیک دهنوسیت به ناوی (فینۆمینۆلۆژیای رۆح – فینۆمینۆلۆژیای عهقل):

The Phenomenology of Spirit - The Phenomenology of Mind

ئهو یهكهمین كتیبه‌ی هیگڵ، به فراوانی باس له نهرکی فهلسه‌فه ده‌كات، وه وا داده‌نریت ته‌واوی بنه‌ماکانی هیگلیانیزمی له‌خۆ گرتوه، باسه‌کانیشی، به پله‌ی سه‌ره‌کی، له ده‌وری هه‌ر سی پله‌و قوناغه‌که‌ی دیاله‌کتیکی رۆح ده‌سووریته‌وه.

له چاپه سه‌ره‌تاییه‌که‌یدا، ئه‌و كتیبه، وه‌ك به‌شی یه‌که‌می پرۆژه‌یه‌ك ناسینراوه. به‌لام به‌شی دووهمی پرۆژه‌که، له‌ژیر ناوی (لۆژیک) دا بلاو ده‌کریته‌وه. له نینسکلۆپیدیای هیگلیشدا، ئه‌و كتیبانه به فهلسه‌فه‌ی رۆح ناوده‌برین.

هه‌تا سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیست، فینۆمینۆلۆژیا بایه‌خیکی نه‌ووتۆی پینه‌دراوه. به‌لام له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی رابووردوووه، نیدمۆند هه‌سه‌رل Edmund Husserl، له یه‌کێک له زانکۆکانی میونخه‌وه له نه‌لمانیدا، ده‌بیته پێش‌ه‌وی ئه‌و بزووتنه‌وه فهلسه‌فه‌یه. به‌لام هه‌رگیز ئه‌و بزووتنه‌وه‌یه وه‌ك بزووتنه‌وه‌یه‌کی یه‌ک‌گرتوو خۆی نه‌نواندوه، واته له هه‌موو قوتابخانه‌یه‌کی فهلسه‌فه‌یدا، ئه‌و زاراوه‌یه به‌کاره‌ینراوه.

فینۆمینۆلۆژیا به زانستی دیارده‌کان (فینۆمینا – Phenomena – دیارده) ناوده‌بریت. به‌لام له میژووی فهلسه‌فه‌دا، مانای هه‌مه‌چۆره‌ی پێ به‌خشاوه، نیتر جۆریک له هیگلیانیزمدا، جۆریکی تر له نیدمۆند یان میراتگره‌کانی نیدمۆندا، وه‌ك هایدگه‌ر، ۱۹۲۷. وه له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی فینۆمینۆلۆژیا خاوه‌نی میژوویه‌کی کۆنه له جیهانی فهلسه‌فه‌دا، به‌لام هه‌تا سه‌ده‌ی هه‌ژده‌هه‌میش جیگایه‌کی بۆ خۆی داگیر نه‌کردوه له‌و مه‌یدانه‌دا، تا ئه‌و ده‌مه‌ی تیۆری مه‌عریفه -نابستمۆلۆگی، فراوانتر ده‌که‌ویتته لێدوان له فینۆمینۆنا، وه نیتر له‌و ده‌مه‌ به‌داوه، فینۆمینۆلۆژیا رووبه‌ریکی فراوانتر له جیهانی فهلسه‌فه‌دا داگیر

دهكات. وه له نىستادا له هەردوو بواری فەلسەفەو سايكۆلۆژيا، وهك بابەتى تاقىکردنەوهو هۆشمەندى، جىگايەكى فراوانى هەيه.

له فينۆمىنۆلۆژياى رۆحدا، هىگەل دىالەكتىك برەو پىندەدات، دىالەكتىكى رۆح. بۆيه دەتوانىن بنىين: بەلاى هىگەلەوه، فينۆمىنۆلۆژيا مەنەهچىكى فەلسەفەيه، يان نامرازىكى فەلسەفەيه، واتە لۆژىك يان لۆژىكى دىالەكتىكى، بۆ نىدارك كردنى رۆحى رەها، جەوهەر، مېتافىزىكا كه دەكهوتە پشت هەموو دياردەكانەوه.

هىگەل زمانىكى فەلسەفى قورس بەكاردەهينىت له (فينۆمىنۆلۆژياى رۆح) و (لۆژىك) دا، نەمەيش، وهك دەلنن، دەگەریتەوه بۆ نەو وشەو دەرپرینه فەلسەفەيانەى هىگەل بەكارى هيناوه بۆ پىكهينانى زاراوهى نوو؛ بۆ دەرپاز بوون له دەليلە نايدىالىستىهكانى فەيلەسووفە نەلمانىهكەى تر (نەمانۆئىل كانت).

نەمەى لىرەدا دەبخوئىننەوه، دەرئەنجامەكانى ماركسە له فينۆمىنۆلۆژياى رۆح، راستتر له بنەما فەلسەفەيهكەى دىالەكتىك، يان زانستى لۆژىك كه مېتودى فەلسەفەيه له باس و لىدوانەكانىدا. وه هەر لىرەدا دەبينن، هەرگىز ماركس ناتوانىت له مەنەهجه مەسىحىهكەى فينۆمىنۆلۆژياو دىالەكتىكەوه دەستپىيكات، وهك قوتابخانەكەى بەرلین رايدەگەيهئىت، نەو قوتابخانەيهى گيان دەكاتەوه به بەر جەستەى بن گيانى (فينۆمىنۆلۆژياى رۆح) دا بەناوى ماركسەوه، نەمە له كاتىكا كه يەكەمىن كارى ماركس، له رەخنەى توندى نەو مەنەهجهوه دەستپىدەكات.

فینومینولوژیا له هیگلیانیزمدا

رهنگه نهمه نهو جیگایه بیت که دهشیت -وهک چهشنیک له شیکردنه وه پاساوی نهو بیرکردنه وانهی خرانه پروو- چهند ههلسه نگاندیک له باره ی دیاله کتیک هیگله وه بهگشتی بخهینه پروو، بهشیهیهکی تایبته ی له "فینومینولوژیا" و "لۆژیک" داو دواجاریش په یوهندی بزوتنه وه ی ردخه گرانه ی نو ی بهو لۆژیکه وه.

هیگل له نیغترابی جهوه ره وه دهستپنده کات (له لۆژیکدا، واته له بیکوتادا "Infinite" له گشتیکه ی پرووته وه) له نابستراکتیکه ی ره های نهگۆره وه، نهمه ییش -به زمانی میلی- یانی له دین و تیؤلۆژیه وه دهستپنده کات ...

دهبا نیستا سه رنجیک له مه زه بی هیگلیانیزم به دین و له فینومینولوژیای هیگله وه دهستپیکه ی که سه رچاوه ی راسته قینه و نهینی فهلسه فه که هی هیگله .

.. له کاتیکا نینسکلۆپیدیای هیگل به لۆژیک، واته به نایدیایه کی تیوری بیگهر د دهستپنده کات، وه به مه عریفه یه کی ره ها -به هۆشیاری خود، به رۆحی پروتی فهلسه فه یان ره هاگهری (یان له سه روو نینسانیه ته وه)- کوتایی دیت و خوی هۆشیاره به خوی، خوی نیدارکی خوی ده کات، بهگشتی نا نهم نینسکلۆپیدیایه هیچ نیه خستنه پروی ماهیه تی رۆحی فهلسه فی و بابته ی فهلسه فه خوی نه بیت. زیهنی فهلسه فه هیچ نیه زیهنی نهو جیهانه معتز به نه بیت که له چوارچیه ی نیغترابی خویدا بیرده کاته وه- یان که ههر ته نها نیدارکی خوی ده کات. لۆژیک - (واته پرۆسینسی زیهن، که به های تیرامان یان به های بیبری مرو ف و سروشت ناوه رۆکه که یانه و جهوه ره ناراسته قینه که شیان له وه دایه که بایه خ به هیچ شتیکه راسته قینه نادن)- بیرکردنه وه یه کی گونجاوه وه بهس، بیرکردنه وه یه که له سروشت و مروقی راسته قینه دابراوه: واته بیرکردنه وه یه کی نابستراکته .

کارل مارکس، مخطوطات عام ۱۸۴۴ الاقتصادية والفلسفیه

هیگل جارجاره شتیکی راسته‌قینه ده‌خات‌روو، به‌لام خودی نه‌وشته له چوارچیوهی تیراماندا ده‌خات‌روو. نهم خسته‌رووی واقع له چوارچیوهی تیراماندا خوینهر چه‌واشه ده‌کات، وه نیتر تیرامانه‌که وه‌ک واقع وهرده‌گریت و واقیعه‌کیش وه‌ک تیرامان.

کارل مارکس، العائلة المقدسة، ل : ۷۳

ره‌خنه‌ی ره‌ها 1، لای که‌م، له فینومینولوژیای هیگل‌هوه، فیری هونهری گورین بووه لهو نه‌لقه مه‌وزوویه راسته‌قینانه‌دا که له دهره‌وه‌ی مندایه؛ بۆ بیریکی نایدیالیستی رووت، بۆ چهند نه‌لقه‌یه‌ک که له‌ناو مندایه 2 و به‌س، وه به‌مه‌یش هه‌موو ناکۆکیه هه‌ستیتیکراوه‌کانی دهره‌وه ده‌گوریت به ناکۆکیه‌کی رووتی نایدیا.

کارل مارکس، العائلة المقدسة، ل : ۱۰۳

هه‌موو نهو کتیبه [کتیبی فینومینولوژیای] به هیزه رووخینه‌ره‌که‌یه‌وه، فه‌لسه‌فه‌یه‌کی محافیزکاری ته‌واو محافیزکاره، وایداده‌نیت گوایه به‌سه‌ر جیهانی مه‌وزوعیدا سه‌رکه‌وتوه، جیهانه راسته‌قینه هه‌ستیتیکراوه‌که، نه‌مه‌یش هه‌ر ته‌نها به گورینی نهو جیهانه بۆ (شتیک له نایدیا).

کارل مارکس، العائلة المقدسة، ل : ۲۵۲

به هه‌رحال نيمه سه‌رله‌نوؤ له سه‌رده‌می نویدا، رووبه‌رووی هه‌مان نهو نیفاهه ده‌بینه‌وه که چه‌رخى کونیش لئی خواردۆته‌وه. وه هه‌روه‌ک چۆن نهو ده‌سته‌کوته میژوو بیانه‌ی لهو سه‌رده‌مه‌دا، هه‌چ نه‌بوون تۆمار کردنی چهند گووتاریکی زۆر ساده نه‌بییت، نا به‌وجۆره، تیکرای په‌یوه‌ندیه دونیایه‌کانی

1. مه‌به‌ست له (ره‌خنه‌ی ره‌ها) ره‌خنه فه‌لسه‌فه‌یه‌کانی ئەلمانه که به‌شتیکیان له ناینه‌وه ده‌ستپێدکه‌ن و به‌شکه‌ی تریان له ره‌خنه‌ی ناینه‌وه (وه‌رگێز).

2. "کۆنسنیتکه" منم - الانا" (بروانه لۆژیکی هیگل، به‌شی سبه‌م)، لۆژیک [بمو وه‌سه‌فی منم]. نا نهمه په‌یوه‌ندی رووتی منه به جیهانه‌وه، په‌یوه‌ندیه‌کی [رووتکراوه] له هه‌موو نهو په‌یوه‌ندیه به‌کردنه‌وه‌ی په‌یوه‌سته بنبه‌وه" (کارل مارکس، الایدیولوجیة الالمانیة، ل : ۲۹۱)

سهردهمی نویش هیج نه‌بوون، جگه لهو ناوه میتافوران‌ه‌ی له (فینومینۆلۆژیا - علم الظواهر) و (لۆژیک) دا 3 خستمانه بهر رووناک‌ی. سانشۆی قه‌شه‌یش [شتیرنر] 4، هه‌رگیز له هیج نادوینت له قسه‌کردندا له‌سه‌ر جیهانی واقعی، جگه لهو گوتاره بازاریاته.

کارل مارکس، الایدیولوجیة الالمانیة، ل : ۳۱۶

به پێچه‌وانه‌ی فه‌لسه‌فه‌ی ئەلمانیه‌وه که له ناسمانه‌وه داده‌به‌زێته سه‌ر زه‌وی، ده‌بیت لێرده‌دا سه‌رکه‌وتن له زه‌ویه‌وه بیت به‌ره‌و ناسمان. به‌ ووتیه‌کی تر، ده‌ستپێکردن له‌وه‌وه نیه که مرۆف ده‌بیت، خه‌یالی لێده‌کاته‌وه، تیی‌ده‌روانیت، وه له‌ قسه‌ی که‌سانی ترو بیرو خه‌یالات و تیروانینیانه‌وه نیه تا به‌هۆی نه‌وانه‌وه به‌گه‌ینه‌وه مرۆفه‌ی له‌ گۆشت و خوینه‌؛ نه‌خێر، به‌لکو ده‌ستپێکردن له‌ کرداره واقیعه‌کانی مرۆقه‌وه‌یه؛ وه تیروانین له‌ ره‌نگدانه‌وه‌کان و ده‌نگدانه‌وه نایدیۆلۆژیه‌کانیشدا له‌ باره‌ی نهم پێشکه‌وتنه‌وه، دووباره له‌ گه‌شه‌ی ژبانی واقیعه‌وه‌یه.

وه ته‌نانه‌ت تارماییه‌کانی نیو ژیری مرۆفیش، وه‌ک پنیویست له‌ گه‌شه‌ی ژبانی ماتریالیستی‌وه وه‌به‌ردین، نه‌مه‌یش ده‌توانریت تاقی‌گه‌ییانه‌ لێکۆلینه‌وه‌ی له‌سه‌ر بکریت به‌جۆریک که په‌نا بباته به‌ر بنکه ماتریالیستی‌ه‌کان. هه‌ر له‌به‌ر نه‌وه، نه‌خلاق، دین، میتافیزیک، وه هه‌موو نایدیۆلۆژیاو شیوه‌کانی تری هۆشمنه‌ندی‌یش، هه‌ر یه‌کسه‌ر هه‌موو سه‌ربه‌خۆیه‌ک له‌ده‌ست ده‌ده‌ن. نه‌مانه گه‌شه‌و میژووی تایبه‌ت به‌ خۆیانین نیه؛ به‌لکو به‌ پێچه‌وانه‌وه، نه‌وکاته‌ی مرۆف به‌ره‌مه ماتریالیستی‌ه‌کانیان و په‌یوه‌ندیه ماتریالیستی‌ه‌کانیان په‌ره پێده‌ده‌ن، نه‌وکاته بیرو به‌ره‌مه‌کانی بیری‌شیان له‌گه‌ل واقیعه تایبه‌تی‌ه‌که‌یاندا به‌ره‌و پێده‌ده‌ن. هۆشمنه‌ندی ژبان دیاری ناکات، به‌لکو ژبان هۆشمنه‌ندی دیاری ده‌کات ...

3. فینومینۆلۆژیا و لۆژیک دوو کتییبه به‌ ناوبانگه‌که‌ی هه‌گن.

4. شتیرنر نازناوی یۆهان کاسبار شمیدته.

فەلسەفەى ھىگلى ھەموو شتىكى كردووھ بە نايدىا، بە پيرۆزىيى، بە تارمايى،
بە رۆح ...

بۆيە بىنگومان، مەحالە لە سلوكى تاقىگەييانەو ماترياليستانەى خەلكى تىبىگەين
بەھۆى ئەو نامىزە تيۆريەوھ كە لە ھىگنەوھ بە ميرات ماوہتەوھ.

ماركس، الايدىولوجية الالمانية

رەخنەى رەخنەيى ھىچ شتىك ناكات تەنھا "دارشتن نەبىت لەو گۆوتارانەوھ
كە ھەن، بەتايبەت لەو فەلسەفەيەى ھىگنەوھ كە ھەيە .. ھەر دارشتن و
چيترنا، وە لەگەئ ھەموو لۆمەيەكى دۆگماتيزمدا، خۆيشى ھەر پەنا دەباتەوھ
بەر دۆگماتيزم .. بۆيە رەخنەى رەخنەيى ھەر وەك ئەو فەلسەفە ھىگنەيە
فوتوتىكراوھ زەردەھەنگەراوھ دەمىننەتەوھ كە دەيەويت بە خشل جەستە
بۆگنەكەى بشاريتەوھ ..

تىبگەيشتنى ھىگن لە ميژوو؛ رۆحىكى روت يان رەھا دەخوازيت كە
بەشيوھيەك گەشە دەكات مرقايتەى بەھىچ نازانيت ئەو جەماوەرە نەبىت كە
بە پلەى جياواز جياواز بە ھۆشيارى و ناھۆشيارىوھ، ئەو رۆحەى لەخۆيدا
ھەنگرتووھ. بەمەيش ھىگن لەناو ميژووھيەكى تاقىگەييدا، ميژووھيەك لە دەرەوھ
پەرە پىدەدات، ميژووھيەكى نەينى لە تيرامان ..

نەم ميژووھ، وەك ھەموو رەخنە نەفسانەيە رەھاكان، دووبارەكردنەوھى
نەفسانەى تيرامانە. لەسەر فەلسەفەيشە، نەگەر ووردەكاريت دەويت، بلى
فەلسەفەكەى ھىگن، ھەموو پرسەكان لە ھەستى گشتى مرقايتەوھ بگۆرئيت بۆ
شيوھيەك لە بىرى تيرامان، وە دەبىت راستىھەكائيش بگۆرئيت بۆ تيرامان ھەتا
بتوانيت تىيان بگات ..

العائلة المقدسة، لاپەرەكانى ١٨، ١٠٧، ١١٤

لەسەرەوھ باسمان لە تيروانىنى فەلسەفى نەلمانى كرد دەربارەى ميژوو،
نمونەيەكى جوانى ئەو تيروانىنە لە قەشەكەماندا ماكس [شتيرنر] دەبينىن،
ئەو تيروانىنەى بىرى تيرامان، تيروانىنى روت، تيايا دەبىتە ھىزى بزوينەر لە

میژوودا، بهجۆریک که تهناتهت میژووی تیدا دهبیته میژووی فلهسهفه. سهرباری نهوهیش نهم میژووهی دواییش خۆی بهو جۆره سهرنج نادریت وهک نهوهی که روویداوه، واته بهپیی سهرچاوه فراههم بووهکان -لای کهم وهک نهوهی که دهرئهنجامی پهیوهندیه میژووییه به کردهوهکاته. بهلکو وهک نهوه سهرنج دهریت که فهیلهسووفه مؤدیرنهکانی نهلمان سهرنجی ددهن، بهتایهتی هیگل و فیورباخ .. وه ههر بهمجۆره میژوو دهبیته میژووی نایدیا بهوجۆرهی میشک دروستی دهکات، میژووی رۆح و تارمایی، نهمه له کاتیکا میژووی تاقیگهیی و بهکردهوه که بنهمای نهو تارماییه میژووییه پیکدههینیت؛ بۆ هیچ شتیک بهکارناهنیریت تنها بۆ بهرجهستهکردنی پیکهاتهی نهو تارماییانه نهییت؛ لهوانهشسهوه، ناوی پنیویست وهردهگیریت بۆ پۆشینی نهو تارماییانه به رووخساری واقع. ههرچۆنیش بیت نهم قهشهیهمان، نا لهم تاقیکردنهوانهوه، رۆئی خۆیی زۆر بیردهچیتهوهو دهکهویته چیرۆک نووسین دهربارهی تارمایی، نیتز بهینی هیچ ماسکتیک ..

نیمهیش له نهودا نهو مینوده دهبینین له دروستکردنی میژوودا له شیوه ساده مازنهکهیداو بهشیوهیهکی زۆر ساویلکانهو کلاسیکیانه. شتیرنر ههموو میژوو لهم سن گووتاره پیکدههینیت: ریالیستی و نایدیالیستی و نیگهتیفی رها که له پهکتیدان .. ماکسی قهشه جاریکی تریش لیرهدا ساویلکهیه بیسنورهکهی خۆیمان بۆ دهردهخاتهوه کاتیک که زیاتر له ههر کهسیکی پینش خۆی، نیمان به ناوهروکی تیرامان له میژوو، دهگهیهنیتته بهرزترین ناستی، نیتز وهک نهوهی له فهیلهسووفهکانی نهلمانهوه ناماده کراوه ..

وه تهناتهت نهگهر نههممان به فینومینۆلۆژیا خستهروو (که نهمه دواى هیگل، به تهواوی کۆتایی هاتووه)، نینجایش هچمان نهکردووه. وه نهو تیروانینهی وا له خهلکی دهکات نهم چیرۆکاته قبول بکهن دهربارهی رۆح، نهمانه خۆیان بۆ خۆیان تیروانینی دینین -نهمه له بری لیکدانهوه به مهرجه تاقیگهیهکان و بهیان کردنی نهوهی که چۆن پهیوهندیهکی دیاریکراو به پیشهسازی و بازرگانیهوه، وهک پنیویست، بهستراوه به شیوهیهکی دیاریکراوی کۆمهلهگاوه، نهویش به شیوهیهکی دیاری کراوهوه له دهولت و ههرودهها شیوهیهکی دیاریکراوی هۆشیاری دینییش. خۆ نهگهر شتیرنر سهرنجی له میژووی بهکردهوهی سهدهکانی ناوهراست بدایه، نهوا دهیتوانی نهوهیش بدۆزیتهوه که

یوچی تیگه‌یشتنی مه‌سیحیه‌ت له جیهان له سه‌ده‌کانی ناوهر استدا نهو شیوه‌یه‌ی
وهرگرته‌وه، وه چۆن دواتریش شیوه‌یه‌کی تری وهرگرته‌وو ..

جاکه گه‌مژه [شتیرنر] له پینداچوونه‌وه‌که‌ی رابووردوویدا، هیچی له میژوو
نه‌بینیوه به‌ره‌می نایدیای رووت نه‌بیت -راستتر به‌ره‌می نایدیا تاییه‌ته‌کانی
خۆی دهرباره‌ی نهو نایدیا نابستراکتانه- به‌لای نه‌وه‌وه میژوو به‌و نایدیایانه
دهروات به‌ریوه، که هه‌موویان له دواجاردا، له "پیرۆزی" دا ده‌توینه‌وه. نه‌م
زالبوونه‌ی "پیرۆزی" یش، زالبوونی نایدیا، یان بیری ره‌هاگه‌ریی هیگڵ،
به‌سه‌ر جیهانی تاقیگه‌ییدا، نا نه‌مه‌ کراوته په‌یوه‌ندیه میژوو یه‌یه‌که‌ی نیستیای
نه‌م ساته‌وه‌خته، نه‌مه‌یه زالبوونی قه‌شه‌کان و نایدیولۆژیسته‌کان به‌سه‌ر نه‌م
جیهانه‌ بازاریه‌دا ..

هیگڵ که هه‌موو جیهانی نوێ له جیهانی نایدیای رووتدا ده‌توینیته‌وه، وا
پیناسه‌ی نه‌رکی فه‌یله‌سوفی نوێ ده‌کات، وه‌ک نه‌وه‌ی گوايه نا‌کۆک بیت له‌گه‌ڵ
نه‌رکی فه‌یله‌سوفی کۆن: له بری نه‌وه‌ی وه‌ک کۆنه‌کان، له "هۆشمه‌ندی
سروشتی" رزگاری ببیت و "تاکیش به‌ میتودی راسته‌وخۆی هه‌سگه‌راییی
دهرکه‌ویت وه‌ک نه‌وه‌ی مادده‌یه‌کی تیروانراوو بیرکه‌ره‌وه بیت" (که رۆحیکه‌)،
له‌سه‌ریه‌تی "تیپه‌ری نایدیا نه‌گۆره دیاریکراوه وه‌ستاه‌کان بکات". هیگڵ
نه‌وه‌یش زیاد ده‌کات که نه‌مه‌ رۆلی "دیاله‌کتیکه" (فینۆمینۆلۆجیا، ل: ۲۶،
۲۷). "شتیرنر" یش به‌وه له هیگڵ جیا ده‌کریته‌وه که به هه‌مان دهرنه‌نجام
گه‌یشته‌وه به‌بێ هیچ دیاله‌کتیکیک.

الایدیولۆجیه‌ الالمانیة: ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۵۴، ۱۷۵، ۱۹۷